

¶ János Gulya (Hrsg.), *Konfrontation und Identifikation. Die finnisch-ugrischen Sprachen und Völker im europäischen Kontext*. [Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica. Band 59] Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2002. 184 Seiten.

In 1997 vierde het Finoegrische instituut van de Universiteit Göttingen haar 50-jarige bestaan met het internationale symposium, getiteld “Konfrontation und Identifikation”. De ondertitel “Die finnisch-ugrischen Sprachen und Völker im Europäischen Kontext” beperkt het thema tot de Finoegrische talen en culturen. De lezingen van dit symposium zijn vijf jaar later in een aardige bundel verschenen.

Confrontatie en identificatie zijn twee markante verschijnselen, die in deze bundel van verschillende kanten belicht worden: de meeste van de 18 bijdragen behandelen deze verschijnselen in de taal, enkele echter in de literatuur, geschiedenis en wetenschaps-geschiedenis.

Een aantal taalwetenschappelijke artikelen behandelt de afkomst en verwantschap van verschillende Finoegrische talen. Enkele bijdragen hebben een areaal-linguistische benaderingswijze. Pauli Saukkonen (p. 18-27) probeert een antwoord op de in de titel gestelde vraag ‘Das Finnische – eine europäische Sprache?’ te geven. Achter deze vraag is de gedachte dat het Fins, hoewel het al sinds 200 jaar als een Finoegrische taal bekend staat, misschien typologisch dichter bij de in Europa gesproken Indo-Europese talen dan de in Rusland gesproken genetisch verwante Finoegrische talen staat. De ondertitel van Saukkonens artikel is ‘Genetisch-typologische Konfrontation und Identifikation’. Om een antwoord te vinden, zoekt hij vooral steun bij genenonderzoek en archeologie. Zijn slotconclusie luidt, dat het Fins niet meer uitsluitend als een Finoegrische taal beschouwd kan worden, want het staat in een *Sprachbund* met de Indo-Europese talen en is semantisch een algemeen Europese taal. Voor de

lezer blijft onduidelijk, of Saukkonen alle in Europa gesproken Indo-Europese talen en het Fins tot een *Sprachbund* rekent, want hij legt niet uit, hoe deze *Sprachbund* volgens hem eruitziet.

Tibor Mikola die in zijn bijdrage ‘Die Finnisch-ugrischen Sprachen als Mitglieder von europäischen Sprachbünden’ (p. 45-53) Europese *Sprachbünde* behandelt, vindt de indeling van de Europese talen in *Sprachbünde* in de meeste gevallen omstreden; hij poogt desondanks ook zelf voor de in Europa gesproken Finoegrische talen geschikte *Sprachbünde* te vinden. Volgens hem hoort het Hongaars samen met het Duits, Tsjechisch, Slowaaks, Sloveens en Kroatisch tot de *Donaubund*. De Oostzeefinse talen, het Estisch, het Wotisch en het Lijfs, vormen samen met het Lets de *Baltische Bund*. Mikola accepteert de onderzoeksresultaten van Bereczky, die van mening is dat de Finoegrische talen en de Turkse talen van het Kama-Wolga-gebied door langdurige contacten talrijke overeenkomsten ontwikkeld hebben, op grond waarvan deze talen tot één *Sprachbund* gerekend kunnen worden. Mikola bekritiseert daarentegen – en terecht – Décsy, die het Fins, het Samisch en het Wepsisch met de Scandinavische en Keltische talen tot de *Wiginger-Bund* rekent; de Keltische talen hebben zeker niet veel met de Finnen en Samen en hun talen van doen gehad. Volgens Mikola is het mogelijk dat zich aan het randgebied van Europa geen echte *Sprachbünde* ontwikkeld hebben. Of de Scandinavische talen met het Fins en het Samisch een *Sprachbund* vormen of niet, moest echter onderzocht worden.

Kaisa Häkkinen geeft in haar bijdrage ‘Streitfragen: Die Vorgeschichte der Finnen aus linguistischer Perspektive’ (p. 28-36) een kort en duidelijk overzicht over de meningsvorming van taalwetenschappers in de kwestie van de oorsprong van de Finnen en de Finse taal. Zij bekritiseert de taalwetenschappers die in de laatste decennia op grond van resultaten in het genenonderzoek vergaande conclusies met betrekking tot de taalverwantschap getrokken hebben. Haar advies luidt: “Schoenmaker, blijf bij je

leest.” Saukonens en Häkkinens thema’s waren in 1997 heel actueel: kort vor het Göttingener symposium in 1997 vond namelijk in het Finse dorp Lammi een groot, verscheidene dagen durend intedisciplinair symposium over “De prehistorische wortels van de Finse bevolking 2”¹ plaats. De discussie is ook daarna voortgezet en het thema is nog steeds actueel.

Op grond van de titel ‘Sind die Finnougrier europäisch oder sibirisch?’ van de bijdrage van János Pustay (p. 37-44) zou men kunnen denken dat ook hij over de genen spreekt. In de inleiding perkt hij echter zijn thema in en zegt hij o.a. dat in de lezing over de Oeraalse *talen* en niet over de Oeraalse *volken* gesproken werd. “Völker und Sprachen müssen auseinandergehalten werden, da die beiden Termini sich nicht immer decken.” Verder zegt hij:

Auf die Forschungsergebnisse extralinguistischer Disziplinen wie Genforschung, Archeologie (man denke an die neuesten Forschungen vor allem in Finnland und Estland) wird im Vortrag im einzelnen nicht eingegangen, da wir versuchen, auf die Frage eine sprachwissenschaftliche Antwort zu geben.

Na deze uitleg komt de vraag op waarom de titel niet ‘Sind die finnisch-ugrischen Sprachen europäisch oder sibirisch?’ luidt. Pustay benadert de vraag vanuit twee invalshoeken, uit een typologische en een taalhistorische. De typologische benadering gaat uit van de huidige structuur van de Oeraalse talen. In de taalhistorische benadering stelt hij de vraag, of de Oeraalse talen op grond van hun oorsprong Europees of Siberisch zijn. Pustay ziet in de talen van Noord-Eurazië grote typologische homogeniteit, hoewel daar tevens grote genetische verscheidenheid (zes verschillende taalfamilies) is waar te nemen. De Oeraalse talen hebben volgens hem veel gemeenschappelijke

¹ De lezingen van dit symposium zijn in een bundel uitgegeven: Paul Fogelberg (ed.), *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. [Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153]. Helsinki 1999.

morfemen, maar ook morfemen die abusievelijk als zodanig beschouwd worden. Hij onderbouwt deze mening echter niet. Pusztay deelt de Oeraalse talen in drie groepen in: de westelijke groep (de huidige Oostzeefinse talen), de oostelijke groep (Oegrische talen, Samojeedse talen en Mordwiens) en de middengroep (Permische talen en Mari). Als antwoord op de in de titel gestelde vraag zegt hij dat de Oeraalse talen niet volgens een algemeen geldend principe ingedeeld kunnen worden: historisch en geografisch zijn de talen van “de westelijke groep” en “de middengroep” altijd Europees geweest; historisch gezien zijn de talen van de “oostelijke groep” Siberisch, en hebben in de loop van hun prehistorie het Hongaars (een Oegrische taal) en het Mordwiens van plaats gewisseld. Pusztays mening blijft echter ongegrond. Misschien was de hele vraagstelling fout.

Lars-Gunnar Larsson keert zich in zijn bijdrage ‘Quantitätsausdrücke und Substantiv in den ostseefinnischen und baltischen Sprachen: Methodologische Überlegungen’ (p. 74-82) tegen de in de Oeralistiek tegenwoordig voorkomende areaal-linguistische verklaringsmodellen, die vooral gebruikt worden, om syntactische overeenkomsten op één geografisch gebied te verklaren. Volgens Larsson kan b.v. de in de Oostzeefinse talen normale structuur, waarin na het telwoord en enkele andere kwantiteitsuitdrukkingen het substantief in de partitief staat, onder invloed van het Baltisch ontstaan zijn. Verder is hij van mening dat er geen aanleiding is om over een “ostseefinnische *Sprachbund*” te spreken, hoewel er in de Oostzeefinse talen talrijke oude Baltische leenwoorden te vinden zijn.

Naast Larssons artikel bevat de bundel ook enkele andere bijdragen die taalcontacten behandelen. Het is al lang bekend dat de Oostzeefinse talen een groot aantal oude leenwoorden uit de vroege fasen van de Germaanse en Baltische talen bevatten. In zijn artikel ‘Der Eintritt der Ostseefinnen in die ‘europäische’ Geschichte im Lichte der baltischen und germanischen Lehnwörter’

(p. 54-60) houdt Ralf-Peter Ritter een pleidooi voor de Baltische leenwoorden in de Oostzeefinse talen. Met gedeeltelijk meer dan honderd jaar oude argumenten probeert hij aannemelijk te maken dat de contacten tussen de Oostzeefinnen en de Balten ouder zijn dan de contacten tussen de Oostzeefinnen en Germanen. Hij zwijgt echter over de resultaten van recente onderzoeken, die bewijzen dat de vroegste Germaans-Oostzeefinse contacten even oud zijn als de Baltisch-Oostzeefinse. De laatstgenoemde contacten waren in de vroegste fase misschien intensiever en gewoner, maar hielden ook weer redelijk vroeg op; de Germaans-Oostzeefinse contacten daarentegen duren tot op de huidige dag voort.

De vroegste contacten tussen Germanen (Scandinaviërs) en Oostzeefinnen vonden via de Oostzee plaats. In het algemeen wordt als bewijs hiervoor een groot aantal Germaanse/Scandinavische leenwoorden in de Oostzeefinse talen genoemd; Oostzeefinse leenwoorden in de Germaanse talen zijn daarentegen nauwelijks voorhanden. Tette Hofstra behandelt in zijn bijdrage ‘Germanisch-finnougrische Konfrontation am Weißen Meer und an der Ostsee: Literatur und Wortschatz’ (p. 61-73) enkele leenwoorden, die een omgekeerde leenrichting hebben en een andere weg bewandeld hebben. Hofstra beschrijft de reizen van Noren – zoals beschreven in oude reisverhalen en Scandinavische sagen – naar de Witte Zee, waar ze met de *Bjarmar*, een Finoegrisch volk, in contact kwamen. Als resultaat van deze contacten kunnen woorden als *ilma*, *kárn*, *peita* en *sóta* via de handelsroute over de Witte Zee van het Oostzeefins in het Oudnoors en daarvandaan verder in het IJslands terechtgekomen zijn.

Taalcontacten staan ook centraal in de bijdrage van Piret Norvik (p. 117-126), die de lexicale invloeden van het Fins, Zweeds en Russisch op de aangrenzende dialecten van Noord-Estland behandelt. Het sterkst zijn de invloeden op de

Noordoostelijke dialectgroep.

In het artikel van Ingrid Schellbach-Kopra ‘Zur Sprache der Küche im Finnischen’ (p. 92-116) worden de benamingen van een hele serie Finse gerechten behandeld, deels uit lexicologisch, deels uit lexicografisch oogpunt, vaak ook uit beide, alsmede de *Faux amis* uit de Finse keuken. Verder worden ook cultuurhistorische feiten genoemd: wanneer en door wie een gerecht of een gebak in Finland geïntroduceerd werd of wie de persoon is, wiens naam aan een gerecht gegeven is. De schrijfster heeft echter een beetje te veel hooi op haar vork genomen; te veel feiten in een kort artikel maken de op zichzelf interessante zaak wat saai. Concentratie op beperkter materiaal, en dan uitgebreider, was beter geweest.

Twee bijdragen gaan over fraseologie: Axel Groundström schrijft ‘Über Lehnprägungen französischen Ursprungs in der Phraseologie der finnisch-ugrischen Sprachen’ (p. 83–91). Seppo Suhonens artikel ‘Konfrontation und Identifikation in livischen Sprichwörtern’ (p. 127-131) probeert te laten zien, hoe “die europäischen konfrontierenden und identifizierenden Strömungen” ook in Lijfse spreekwoorden weerspiegeld kunnen worden.

De geschiedenis en vooral de confrontatie tussen twee volkeren is het onderwerp van twee artikelen. In het interessante artikel van Edgar Hösch (p. 132-145) worden Duitse kooplieden in “Oudfinland”, vooral in de stad Viipuri, van de Hanzetijd tot en met de 19de eeuw behandeld. Dit artikel laat duidelijk zien dat er veel Duitsers in Viipuri waren en dat ze eeuwenlang vele machtsposities bekleedden. Dit bevestigt mijn vermoeden dat er in Finland meer rekening gehouden zou moeten worden met (Neder) Duitse invloeden in de Finse cultuur en de Finse taal. Duits-Hongaarse betrekkingen in de tijd van de reformatie is het onderwerp van de bijdrage van Gabriel Adriányi (p. 146–152).

De Finse literatuur wordt in twee bijdragen behandeld: Pertti Lassila’s artikel ‘Natur und Kultur: Zur Dialektik der

Naturerfahrung in der finnischen Literatur' (p. 153-160) maakt duidelijk, dat de Finse schrijvers, van de anonieme volksdichters tot de huidige auteurs, hebben begrepen dat de natuur toegang geeft tot een wereld die echter en duurzamer kan zijn dan de wereld daarbuiten. De Europese identiteit van de Finse dichters tussen 1900 en 1945 is het thema van de bijdrage van Tarmo Kunnas (p. 161-170).

Tonu Seilenthal schrijft in zijn artikel 'Finno-Ugristics and Pan-Finno-Ugrism' (p. 171-178) over de mogelijkheden van bedreigde Finoegrische talen om te overleven en over de in Finland, Estland en Hongarije daartoe opgezette hulpprogramma's.

Cornelius Hasselblatt heeft in Finland en in Estland mensen horen zeggen hun vakantie in Europa te zullen doorbrengen. Dit was voor hem aanleiding zich af te vragen: 'Kann man von Estland nach Europa fahren?' (p. 9-17). En zijn antwoord op deze vraag is een duidelijk neen: "Man kann von Estland nicht nach Europa fahren – weil man nämlich bereits dort ist." Europa heeft in de beleveniswereld van vele mensen tegenwoordig echter verschillende betekenissen; het is niet alleen een benaming van een continent, maar het kan ook een deel van dit continent betekenen, het kan b.v. als een synoniem van de Europese Unie gebruikt worden. Een Est die van Estland "naar Europa" reist, hanteert het begrip Europa anders dan Hasselblatt; hij denkt niet dat hij in Azië woont.

In de laatste bijdrage van de bundel 'Historische Aspekte: A.L. Schlözer' (p. 179-184), die van de pen van de organisator van het Göttingener symposium en de redacteur van deze bundel, János Gugya, afkomstig is, worden de meningen van de Duitse historicus Schlözer (1735-1809) over de Duits-Hongaarse kwestie in Siebenbürgen behandeld. Een confrontatie van een Hongaarse Finoegrist met een Duitse historicus!

Het heeft misschien te lang geduurd voordat de lezingen van het symposium "Konfrontation und Identifikation" in boekvorm

verschenen. Maar de bundel behandelt thema's die in de Finoegristiek in de loop van de afgelopen vijf jaar weinig van hun actualiteit verloren hebben.

Sirkka-Liisa Hahmo, Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald